не можливі без опанування правових понять та правових категорій, розроблених наукою сімейного права. Напрацювання доктрини сімейного права у сфері попередження насильства в сім'ї, запровадження сімейних та «квазісімейних» форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є важливими для формування у поліцейського алгоритму дій, коли він виявляє підкинутих дітей, батьки яких невідомі, дітей, від яких відмовилися батьки, дітей, батьки яких не виконують своїх батьківських обов'язків з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з перебуванням батьків на тимчасово окупованій території України або в зоні проведення антитерористичної операції, та безпритульних осіб, у тому числі безпритульних дітей.

Поліцейський, діючи у правовому полі, повинен чітко розуміти свої права та обов'язки у взаємодії з іншими державними органами, установами, організаціями, у відносинах з громадянами. Так, п. 6 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 р. № 866 [4], передбачає, що служба у справах дітей, а у разі, коли дитина виявлена на території села, селища, – виконавчий орган сільської, селищної ради разом з працівниками уповноваженого підрозділу органу Національної поліції та охорони здоров'я протягом доби після надходження повідомлення про дитину, яка залишилась без батьківського піклування, проводять обстеження умов її перебування, стану здоров'я та з'ясовують обставини, за яких дитина залишилась без батьківського піклування. Відповідно до п. 31 зазначеної постанови Кабінету Міністрів України тимчасове влаштування дитини, яка залишилася без батьківського піклування, у тому числі дитини, розлученої із сім'єю, проводять у межах компетенції служба у справах дітей та уповноважений орган Національної поліції за місцем виявлення дитини.

Перелік таких спільних дій уповноважених органів Національної поліції України та інших державних органів, установ, організацій можна продовжувати. Все це лише підкреслює ту обставину, що у процесі підготовки кадрів для Національної поліції України опанування напрацюваннями сімейно-правової науки сприятиме виконанню завдань Національної поліції України, охороні прав і свобод людини, взаємодії з громадянським суспільством.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
2. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. Київ, 2017. URL: http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=3 (дата звернення: 07.11.2017).
3. Державна доповідь про стан сімей та шляхи реалізації державної політики з питань сім'ї за підсумками 2014-2015 років. Київ : Міністерство соціальної політики України, Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2016. URL: http://www.msp.gov.ua/timeline/?t=17&from=&till=&g=154#tagpanel (дата звернення: 07.11.2017).
4. Про затвердження Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини : постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866. *Офіційний вісник України*. 2008. № 76. Ст. 2561.

Одержано 08.11.2017

УДК 343.241-053.6

Наталя Володимирівна КІДІНА,
аспірант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІМ

Кризовий стан сучасного суспільства в Україні загострює соціальні протиріччя, що викликають девіантну поведінку особи. Недостатній соціальний захист сьогодення, особливо неповнолітніх, послаблення функцій традиційних інститутів моральності, правової соціалізації особистості, деградація молодіжної субкультури в державі – фактори, що стимулюють зростання злочинності неповнолітніх.

© Кідіна Н. В., 2017

Статистичні дані за 2014 – 2015 роки свідчить про певне зменшення кількості зареєстрованих та переданих до суду кримінальних проваджень про злочини, вчинені неповнолітніми. Однак в 2016 році ситуація змінюється на протилежну. Нижче в таблиці наведені дані про кількість злочинів, вчинених неповнолітніми, та наслідки їх розслідування згідно зі статистичними даними Генеральної прокуратури України [1], а також наслідки судового розгляду вказаних проваджень згідно зі статистикою Державної судової адміністрації [2] (далі – ДСА).

	провадження, направлені до суду	засуджені		звільнені		кількість осіб, які до скоєння злочину	
		до позбавл. волі	до ін. покар.	від покарання з випробуванням	від відпов-ті/ покарання із застосуванням вихов. заходів	не судились перебували на обліку в кримін. міліції	не судились, направлялись до спец. навч.-вих. установ
2013	8781	1153	874	3637	987	255	80
2014	7467	725	792	2684	625	202	81
2015	7171	585	834	2812	487	194	76
2016	**20430**	38	61	100	238	11	6

З аналізу наведених статистичних даних можна дійти висновку, що: 1) «гуманна» політика правоохоронних органів та суду, яка полягала у незастосуванні покарання у виді позбавлення волі на певний строк, а також звільнення від кримінального покарання з випробуванням неповнолітніх, що вчинили злочини, на фоні економічної та політичної нестабільності, різкого падіння добробуту населення країни, люмпенізації призвела до різкого зростання рівня злочинності даної категорії осіб. При цьому в структурі злочинності неповнолітніх майже 76,8 % складають насильницькі (умисні вбивства, тяжкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження), корисливі (крадіжки) та корисливо-насильницькі (грабіж та розбій) злочини [2]; 2) повторність вчинення злочину серед осіб, до яких раніше не застосовувалися ані покарання, ані примусові заходи виховного характеру (зокрема, й направлення до спеціальних навчально-виховних установ для дітей), приблизно в 2,5–3 рази вище за тих, хто раніше направлявся до шкіл/професійних училищ соціальної реабілітації. Тобто, існування таких спеціальних навчальних установ (за умови застосування судами даного примусового заходу) виправдовує себе.

Рецидивна злочинність неповнолітніх, як вбачається з наведених вище даних, також має тенденцію до зростання. Кожен злочин, що повторно вчиняється неповнолітнім, щодо якого, в свою чергу, раніше застосовувалися заходи кримінально-правового впливу, безумовно, свідчить про те, що такі заходи не досягли своєї мети – виправлення особи, що вчинила злочин.

Створення атмосфери безкарності є умовою, яка сприяє вчиненню злочину взагалі та його рецидиву зокрема. Безкарність, зокрема й щодо неповнолітніх, у всі часи сприймалась як заохочення злочину. Нажаль, при вивченні судової практики стосовно рецидиву злочинів серед неповнолітніх часто-густо зустрічаються випадки, коли неповнолітні протягом тривалого часу безкарно вчиняли проступки або злочини, що сприяє укоріненню в їх свідомості поглядів на безкарне вчинення злочинів.

Суд при призначенні покарання, застосовуючи статтю 104 Кримінального кодексу України (далі – КК), може покласти на окрему особу, за її згодою або на її прохання, обов’язок щодо нагляду за засудженим та проведення з ним виховної роботи. Відповідно ж до положень Закону України «Про пробацію» контроль за поведінкою неповнолітнього, якого було звільнено від відбування покарання з випробуванням, повинен здійснюватися уповноваженими на то спеціалізованими державними органами – кримінально-виконавчими інспекціями. Однак, станом на 1 червня 2015 року на обліку кримінально-виконавчої інспекції перебував 1931 засуджений неповнолітній. З їх числа переважна більшість – засуджені до покарання у вигляді відбування покарання з випробуванням [3]. Однак, якщо проаналізувати статистичні дані, то це менше 50 % від всіх засуджених неповнолітніх, що були звільнені від відбування покарання з випробуванням.

Таким чином, залишення підлітків, що засуджені з випробуванням, поза увагою органів, які повинні здійснювати контроль за їх поведінкою, стає ще одним з факторів, які сприяють зростанню рецидивної злочинності.

За результатами проведеного дослідження можна стверджувати, що частіше за все вчинення злочинів неповнолітніми не випадковий епізод в їхньому житті, а етап, що завершує довготривалий процес неправомірної поведінки. Від небажання навчатися, до небажання працювати, до нехтування правилами поведінки у суспільстві, а як наслідок до злочину – таким є типовий шлях засудженого. І в даному випадку лише сам факт неповноліття навряд чи повинен кожного разу оцінюватися як обставина, що пом'якшує покарання.

Закріплюючи в КК вік кримінальної відповідальності з 14 років (з диференціацією кримінальної відповідальності та покарання з врахуванням вікових особливостей неповнолітніх в 14–15-річного та 16–17-річного віку), кримінально-правова доктрина походить з того, що по досягненню цих вікових періодів людина набуває достатнього ступеню соціальної зрілості, яка є необхідною для покладання на неї кримінальної відповідальності.

Відомості про вікові особливості є необхідною умовою для об'єктивного вирішення питання про призначення покарання. З віковими особливостями нерідко пов'язані характер та спрямованість вчиненого злочину. І разом з тим, необґрунтоване пом'якшення покарання неповнолітнім, що вчинили тяжкі або особливо тяжкі злочини, як у засуджених, так і в інших громадянах, створює уяву про безкарність та вседозволеність.

Безумовно, в кожному випадку необхідно вирішувати питання про роль загально вікових особливостей періоду неповноліття в мотивації поведінки, зокрема й злочинної – співвідношення ситуаційних та генеральних мотивів, усвідомлення соціального значення вчиненого діяння та наслідків, протидія зовнішнім впливам, що негативно формують цілі та мотиви. Вірне та всебічне вирішення вказаних питань дозволить з більшою об'єктивністю розв'язувати питання про призначення покарання неповнолітньому за вчинення конкретного злочину.

Ствердження багатьох авторів про те, що неповноліття є обов'язковою, безумовною підставою для пом'якшення покарання і завжди, не залежно від тяжкості вчиненого злочину, повинно бути враховано як обставина, яка пом'якшує покарання, обґрунтовуються тим, що така обставина передбачена пунктом 3 частини першої статті 66 КК [4].

Однак, на наш погляд, таке твердження не зовсім є переконливим. Так, дійсно, законодавець в пункті 3 частини першої статті 66 КК передбачив як загальну умову, яка дозволяє пом'якшити покарання неповнолітньому, що вчинив злочин, але не встановив це як обов'язок не залежно від тяжкості вчиненого злочину.

На підтвердження такого висновку необхідно звернутися до положень Розділу XV КК, що повністю призначений особливостям кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. Зокрема, в частині 1 статті 103 КК прямо зазначено, що при призначенні покарання неповнолітньому суд, крім обставин, передбачених у статтях 65–67 цього Кодексу, враховує умови його життя та виховання, вплив дорослих, рівень розвитку та інші особливості особи неповнолітнього. Тобто при призначенні покарання суд повинен врахувати й інші пом'якшуючі та обтяжуючі обставини. Отже, неповнолітній вік не завжди повинен розцінюватися як самостійна пом'якшуюча обставина та в обов'язковому порядку впливати на пом'якшення покарання.

Невиправдане пом'якшення покарання щодо осіб, які вчинили тяжкі чи особливо тяжкі злочини, зокрема й щодо неповнолітніх, може бути розцінене, а нерідко й виглядає, як стимул, каталізатор для суспільно небезпечних форм поведінки, особливо з боку інших неповнолітніх, які сприймають таке пом'якшення як певною мірою всепрощення, як індульгенцію на вчинення злочинів.

Список бібліографічних посилань

1. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html (дата звернення 06.11.2017).

2. Офіційний сайт Державної судової адміністрації України. URL: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/ (дата звернення 06.11.2017).

3. Офіційний сайт Державної пенітенціарної служби України. URL: http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/783961 (дата звернення 06.11.2017).

4. Проблеми протидії злочинності : підручник / О. Г. Кальман, І. М. Козьяков, В. М. Куц, Б. В. Лизогуб, С. С. Мірошниченко, О. М. Подільчак, О. М. Толочко, М. С. Туркот ; за ред. О. Г. Кальмана. Харків : Новасофт, 2010. 352 с.

5. Орловська Н. А. Осудність та її види (порівняльний аналіз законодавства України та інших держав) : автореф. дис. … канд. юрид. наук. Одеса, 2001. 20 с.

Одержано 07.11.2017